

بررسی عوامل مؤثر بر ترویج مطالعه در نوجوانان از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب

زینب محبی: کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی،

کتابدار کتابخانه عمومی آیت‌الله دکتر احمد بهشتی فسا

zeinab.mohebbi@gmail.com

محمدحسین فیروزی: کارشناس حسابداری، رئیس اداره کتابخانه‌های

عمومی شهرستان فسا

کتاب‌خوانی و مطالعه، به‌منزله یک اصل، در تربیت روحی، روانی، دینی و فرهنگی مورد قبول بیشتر روان‌شناسان و جامعه‌شناسان است. با نیل کودکان و نوجوانان به مطالعه کتاب، می‌توان بدون هیچ دغدغه‌ای به بزرگسالانی سالم و آینده‌ای درخشان برای جامعه اندیشید. این پژوهش در پی بررسی عوامل مؤثر بر ترویج مطالعه در نوجوانان از دید کتاب‌فروشی‌های جبهه فرهنگی انقلاب است تا با مشخص شدن این عوامل، متولیان بتوانند به برنامه‌ریزی‌ای مناسب در این زمینه بپردازند. مطالعه پیش رو از نوع کاربردی و به روش پیمایشی است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها نیز پرسش‌نامه پژوهشگرساخته است. نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده از 52 کتاب‌فروش جبهه فرهنگی انقلاب صورت گرفته است. برای تحلیل نتایج، پس از بررسی نرمال بودن داده‌ها با نرم‌افزار spss، در قالب 8 فرضیه کلی از آزمون پارامتریک T تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج حاصل نشان‌دهنده این است که کلیه عوامل و متغیرهای بررسی شده از نظر پاسخ‌دهندگان بر ترویج کتاب‌خوانی در بین نوجوانان مؤثر است. همچنین، براساس

اولویت‌بندی متغیرهای پژوهش، از دید کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، مدرسه و مربیان بیشترین تأثیر را در ترویج مطالعه بین نوجوانان دارند. در درجه بعد، خانواده‌ها و والدین مؤثرند و به ترتیب کتاب‌فروشی‌ها، مسئولان و فعالان فرهنگی، نشست‌ها و کلاس‌های آموزشی، رسانه‌ها و تبلیغات، کتابخانه‌ها و طرح‌های تشویقی و مسابقات در رتبه‌های بعدی قرار دارند. لازم به ذکر است که مقاله حاضر در اولین همایش ملی کتاب و نشر با موضوع سیاست‌گذاری فرهنگی در صنعت نشر کتاب که با حمایت مادی و معنوی انتشارات سوره مهر در آبان ماه سال 94 برگزار گردید، ارائه شده و برای اولین بار در شماره‌های نوزدهم و بیستم فصلنامه کتاب مهر منتشر می‌گردد.

کلیدواژگان: جبهه فرهنگی انقلاب، کتاب‌خوانی، کتاب‌فروشی، مطالعه،

نوجوانان.

Archive of SID

مقدمه

دوران حاضر به عصر انفجار و آلودگی اطلاعات^۱ شهرت یافته است، زیرا با حجم اطلاعات تولیدی، بشر با انبوهی از اطلاعات روبه‌رو است و همین امر تشخیص اطلاعات خوب از بد را مشکل کرده است. زمانی که نوجوانان، به‌عنوان قشر مؤثر در آینده جامعه، با این حجم اطلاعات مواجه می‌شوند، تشخیص اطلاعات صحیح و غلط به‌مراتب سخت‌تر است. آنچه امروز جامعه ما، به‌عنوان یک معضل، با آن دست و پنجه نرم می‌کند، افزایش قارچ‌گونه فضاهای مجازی و رایانه‌ای است که به‌سرعت نوجوانان را به سمت وسوی خود جذب کرده و آثار مخربی بر روان این رده سنی گذاشته است.

دوره نوجوانی دوره حساس و سرنوشت‌ساز شخصیت فرد است و همان‌طور که می‌دانیم، نوجوانان اجزا و بدنه تشکیل‌دهنده آینده جامعه ما هستند. اگر جامعه‌ای بخواهد آینده خودش را شکل دهد، باید از نوجوانان خود شروع کند (شرفی، 1380). در صورتی که فرد از سنین نوجوانی با فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی آشنا شود، انتظار می‌رود که روحیه کتاب‌خوانی و کتاب‌دوستی با وی عجین شود و کمتر به سراغ فضاهای پوچ مجازی برود. همچنین، در صورتی که فرد به این مهم پردازد و این روحیه را در خود تقویت کند، در سنین جوانی و میان‌سالی نیز این فرهنگ وی را همراهی می‌کند و این موضوع علاوه بر بالا بردن ساعت‌های مطالعه، تأثیرات انکارناپذیری در سطح کلان بر فرهنگ و اجتماع خواهد گذاشت. با نیل کودکان و نوجوانان به مطالعه کتاب، می‌توان بی‌هیچ دغدغه‌ای به بزرگ‌سالانی سالم و آینده‌ای درخشان برای جامعه اندیشید. نوجوانان با خواندن هر کتاب تا مدت‌ها تحت تأثیر آن و مفهوم‌های آن هستند. همزادپنداری نوجوانان با شخصیت‌های داستان‌ها نشان‌دهنده تأثیرپذیری مستقیم نوجوانان از کتاب‌هایی است که مطالعه می‌کنند. ایجاد تفکرات مثبت

و آرامش روحی و روانی، افزایش اعتمادبه‌نفس نوجوانان و موفقیت‌های تحصیلی و غیره از نقش‌های مثبت مطالعه کتاب مفید است. با توجه به موارد مطرح‌شده، روشن است که مطالعه و کتاب‌خوانی چنانچه به‌درستی در نوجوانان نهادینه شود، می‌تواند به‌منزله رقیبی در برابر معضلات فضای مجازی و سایر بحران‌های این رده سنی عرض اندام کند.

کتاب و مطالعه عاملی برای شناخت و رشد دینی، فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی انسان است. همچنین، مطالعه کتاب انسان را به مرزهای علم و دانش نزدیک می‌کند و او را به قله‌های رفیع معرفت و آگاهی می‌رساند (کاربخش، 1378). از این رو، عوامل مؤثر در افزایش تمایل و راه‌کارهای ترویج مطالعه و کتاب‌خوانی بین قشر نوجوان اهمیت وافری دارد. به‌جرئت می‌توان گفت، تأثیری که یک کتاب خوب بر روح و روان فرد می‌گذارد در هیچ روش تربیتی نمی‌توان یافت و حتی می‌توان از آن به‌منزله یک روش درمانی نیز یاد کرد. همان‌طور که امروزه کتاب‌درمانی مورد توجه بسیاری از کارشناسان و مربیان قرار گرفته است.

بر این اساس، واضح است متولیان امر کتاب و کتاب‌خوانی وظیفه بسیار سنگینی در این زمینه برعهده دارند. خانواده‌ها و آموزش و پرورش، مربیان و مشاوران تحصیلی، کتابداران و فعالان حوزه‌های کتاب و کتاب‌خوانی نقش اصلی در علاقه‌مند کردن نوجوانان به مطالعه دارند و با ترویج مطالعه و نیل نوجوانان به سوی مطالعه کتاب‌های مفید، کمک شایان توجهی به جامعه خواهند کرد.

پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر و ارائه راهکارهای عملی و ملموس در جهت ترویج مطالعه بین نوجوانان از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب^۲ صورت گرفته است. در این پژوهش، پس از بیان مقدمه و اهمیت پژوهش، به بررسی پیشینه پژوهش و روش پژوهش پرداخته شده

است. در ادامه نیز، یافته‌های پژوهش بررسی شده‌اند. نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند به منزله الگویی در جهت ترویج مطالعه مورد استفاده مسئولان، خانواده‌ها، مربیان و کتابداران و سایر متولیان قرار گیرد و آن‌ها را برای برنامه‌ریزی‌های بهتر در جهت ترویج مطالعه یاری کند.

پیشینه پژوهش

در این پژوهش، سعی شده عوامل مؤثر بر مطالعه در نوجوانان از دیدگاه گروهی از افراد متخصص و متولیان این حوزه بررسی شود و در آخر، با توجه به یافته‌های پژوهش، به ارائه راهکارهایی در این زمینه پردازد. با توجه به اهمیت موضوع، پیش از این افراد زیادی در این زمینه به مطالعه و پژوهش پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها عمدتاً عوامل مؤثر بر مطالعه در نوجوانان را از دیدگاه خود نوجوانان بررسی کرده‌اند. همچنین، در این بررسی‌ها به ارائه عوامل مؤثر و راهکارهایی در این زمینه پرداخته نشده است. در ادامه، به تعدادی از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

پیشینه پژوهش در داخل

غیاثوند (1391) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه انواع سبک زندگی (سبک سنتی - مدرن، سبک دانش‌محور - تفنن‌محور، بینابین) با نوع مصرف کتاب بین شهروندان تهرانی پرداخته است. یافته‌های پژوهش وی نشان می‌دهد کتاب‌های تاریخی و دینی در سبک‌های زندگی سنتی بیشتر مطالعه می‌شود و در سبک زندگی مدرن کتاب‌های رمان، داستان، علمی و تخصصی بیشتر خوانده می‌شود. در سبک زندگی دانش‌محور نیز، کتاب‌های روان‌شناسی و داستانی، در سبک زندگی تفنن‌محور کتب دینی و در سبک زندگی بینابین کتب تاریخی بیشتر مطالعه می‌شوند.

اسماعیل‌زاده (1390) طی پژوهشی به بررسی راهبردهای تحقق فرهنگ

کتاب‌خوانی در سطح جامعه پرداخته است. وی در آن پژوهش ضمن تبیین اهمیت فرهنگ کتاب‌خوانی از دیدگاه اسلام، به بررسی نقش آن در تمدن پرشکوه اسلامی پرداخته و همچنین با بررسی وضعیت مطالعه کتاب در ایران، راهبردهای اجرایی جهت هرچه بهتر شدن وضعیت فرهنگ کتاب‌خوانی در جامعه ارائه می‌کند.

تقی‌وند (1387) با هدف بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه‌های مطالعه، به وسیله پرسش‌نامه انگیزه‌های خواندن MRQ³، به پژوهش بر 304 دانش‌آموز مقطع پنجم ابتدایی و سوم راهنمایی شهر مشهد پرداخت. یافته‌های پژوهش نشان داد دانش‌آموزان بررسی شده کمابیش همه انگیزه‌های خواندن را دارند و میزان این انگیزه‌ها از ضعیف تا متوسط رتبه‌گذاری شده است. رقابت، اهمیت، لذت و نمره از انگیزه‌هایی بودند که در دانش‌آموزان بررسی شده نسبت به بقیه در سطح بالاتری قرار داشتند و انگیزه‌های اجتناب از مطالعه، مطالعه به دلایل اجتماعی و مطالعه به قصد چالش‌برانگیزی و تکلیف نسبت به بقیه انگیزه‌ها نمره‌های کمتری را به خود اختصاص دادند.

عصاره و گلچوبی (1385) در پژوهشی به بررسی وضعیت مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران و شناسایی و معرفی عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه آنان پرداختند. تحلیل عاملی گویه‌های مربوطه نشان داد که تشویق والدین به مطالعه فرزندان، وجود کتابخانه در محل تحصیل و برگزاری مسابقات کتاب‌خوانی از مؤلفه‌های ترغیب‌کننده‌اند و مؤلفه‌های بازدارنده این مطالعه شامل گرانی کتاب، مشکلات اقتصادی و نداشتن فرصت کافی است.

بحرانی (1379) عوامل مؤثر بر مطالعه آزاد در دانش‌آموزان استان فارس را بررسی کرد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد فقط 1/1 درصد از اوقات فراغت دانش‌آموزان صرف مطالعه غیر درسی می‌شود. دختران هم از لحاظ

مطالعه درسی و هم مطالعه غیر درسی مدت زمان زیادتری را صرف می‌کنند. تحلیل رگرسیون داده‌ها بیان می‌کند که پس از جنسیت، سرعت مطالعه، عضویت در کتابخانه‌های عمومی، میزان مطالعه اعضای خانواده، میزان برخورداری از کتاب و قصه‌گویی در دوران کودکی، معدل درسی و سطح شغلی پدر از متغیرهای مهم و معنادار در زمینه پیش‌بینی میزان مطالعه آزاد به حساب می‌آیند.

پیشینه پژوهش در خارج

اوگان رامبی^۲ و آدیو^۵ (1995) با هدف شناسایی عوامل بازدارنده مطالعه و تعیین روش‌های ترویج عادت‌های مطالعه به تحقیق و پژوهش روی دانش‌آموزان 10 مدرسه در کشور نیجریه پرداختند. نتایج نشان داد که عوامل اجتماعی و اقتصادی سدی در برابر شکل‌گیری عادت به مطالعه است. همچنین، عواملی مثل بی‌سوادی والدین و سطح سواد، نبود تجهیزات الکترونیکی، پرجمعیت بودن خانواده، نبود کتابداران متخصص و در دسترس نبودن کتاب از عوامل بازدارنده مطالعه و کتاب‌خوانی است.

نامکوان^۶ (1994) پژوهشی با هدف تعیین عوامل اجتماعی، اقتصادی و آموزشی مؤثر بر مطالعه بین مردم نیجریه انجام داد. نتایج نشان داد که مردم نیجریه به صورت معمول برای امتحانات مطالعه می‌کنند و نیز فقدان فرهنگ مطالعه در این کشور از رشد کتابخانه‌ها می‌کاهد.

به طور کلی، در هیچ‌یک از پژوهش‌های بیان‌شده راهکارهای ملموس و عملی مطابق با فرهنگ جامعه ما برای ترویج مطالعه بین نوجوانان ارائه نشده است و بیشتر به بررسی میزان مطالعه و مقایسه مطالعه درسی و غیر درسی پرداخته‌اند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی است. چون هدف تحقیقات کاربردی توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است. به عبارت دیگر، تحقیقات کاربردی به سمت کاربرد علمی دانش هدایت می‌شود و نتایج این نوع تحقیقات می‌تواند به اتخاذ تصمیمات بهتر در جامعه پژوهش شده کمک کند (سرمد، بازرگان و حجازی، 1386). همچنین، از حیث گردآوری داده‌ها توصیفی - پیمایشی است.

روش گردآوری اطلاعات اولیه در این پژوهش ترکیبی از روش‌های تحقیق کتابخانه‌ای و میدانی است. در روش کتابخانه‌ای، از طریق مطالعات، ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش، چارچوبی مناسب برای موضوع فراهم شد. در روش میدانی، از طریق ابزار پرسش‌نامه اطلاعات مورد نیاز برای بررسی موضوع گردآوری شد. برای سنجش موضوع بررسی شده از پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته و از طیف لیکرت و گزینه‌های «خیلی کم»، «کم»، «متوسط»، «زیاد» و «خیلی زیاد» برای پاسخ‌گویی استفاده شده است. اعتبار ظاهری و محتوایی پرسش‌نامه با توجه به آرای استادان این حوزه تأیید شده است.

پایایی پرسش‌نامه پژوهش حاضر به وسیله ضریب آلفای کرونباخ^۷ برآورد شده است. برای محاسبه ضریب آلفای کرونباخ، ابتدا باید واریانس نمره‌های هر زیرمجموعه سؤال‌های پرسش‌نامه (یا زیرآزمون) و واریانس کل را به دست آورد. سپس با استفاده از رابطه 1 مقدار ضریب آلفا را محاسبه کرد (سیف، 1382)، که در این رابطه:

$$\alpha = \frac{K}{k-1} \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^K S_i^2}{S^2} \right)$$

α = ضریب پایایی کل آزمون

K = تعداد زیرمجموعه سؤال‌های آزمون

$$S_i^2 = \text{واریانس زیر آزمون } i\text{ام}$$

$$S^2 = \text{واریانس کل آزمون}$$

پس از بررسی آلفای کرونباخ پرسش‌نامه در نرم‌افزار SPSS^{۱۸}، ضریب آلفای کرونباخ 0/898 تعیین شد. با توجه به اینکه رقم حاصل از آلفای کرونباخ از سطح مناسب بالاتر است، پایایی پرسش‌نامه تأیید می‌شود. جامعه پژوهش کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی‌اند. در سراسر کشور، چیزی حدود 60 کتاب‌فروش در این حوزه فعال‌اند. نمونه پژوهش با جامعه برابر است. پس از ارسال پرسش‌نامه به 60 کتاب‌فروش جبهه فرهنگی انقلاب، 52 پرسش‌نامه به پژوهشگر بازگردانده شد. پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه مورد نظر 100 درصد مرد و دارای رشته‌های مختلف تحصیلی بودند. همچنین، در اطلاعات ثبت‌شده در پرسش‌نامه‌ها، سطح تحصیلات متفاوت، از دیپلم تا کارشناسی ارشد و تحصیلات حوزوی، نیز مشاهده شده است.

در تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری‌شده و تبدیل پاسخ‌های کیفی به مقادیر کمی از روش وزن‌دهی (ارزش‌گذاری) استفاده شده است. بدین صورت که با محاسبه میانگین مربوط به هر سؤال، امتیاز هر یک از سؤالات مشخص می‌شود. همان‌گونه که در رابطه 2 مشاهده می‌شود، با تعیین فراوانی پاسخ‌های مربوط به هر گزینه و تعیین امتیاز مربوط به آن گزینه، امتیاز هر یک از سؤالات مشخص شده است.

رابطه (2):

$$\text{امتیاز مؤلفه} = \frac{\text{حاصل جمع (امتیاز هر سطح} \times \text{فراوانی مربوط به آن)}}{\text{تعداد پاسخ دهندگان به سؤال}}$$

برای توصیف نمونه از شاخص‌های آمار توصیفی مانند فراوانی، میانگین و انحراف معیار و برای آزمون سؤال‌های پژوهش از آزمون‌های آماری استنباطی استفاده شده است. برای این منظور، با توجه به نوع داده‌ها و مقیاس سنجش آن‌ها، با کمک نرم‌افزار spss ویرایش 18، ابتدا نرمال بودن داده‌ها بررسی و سپس از آزمون پارامتریک T تک‌متغیره جهت تحلیل استنباطی داده‌ها استفاده شد.

برای استفاده از آزمون‌های پارامتریک، ابتدا باید مشخص شود که داده‌های جمع‌آوری شده توزیع نرمال دارد یا غیر نرمال. در صورت نرمال بودن توزیع داده‌های جمع‌آوری شده، برای آزمون فرضیه‌ها می‌توان از آزمون‌های پارامتریک و در صورت غیر نرمال بودن از آزمون‌های ناپارامتریک استفاده کرد. در این مرحله از پژوهش، پس از بررسی نتایج حاصل از آزمون نرمال بودن درباره هر یک از متغیرها، آزمون مناسب برای بررسی فرضیه‌های پژوهش انتخاب شد. جدول 1 نشان‌دهنده چولگی و کشیدگی داده‌هاست که با محاسبه آن‌ها می‌توان به نرمال بودن داده‌ها پی برد.

جدول 1. چولگی و کشیدگی مربوط به هر بخش از سؤال‌های

پرسش‌نامه

متغیر	چولگی		کشیدگی	
	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
عوامل مؤثر بر ترویج مطالعه بین نوجوانان	-0/057	0/337	-0/923	0/662

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، چولگی و کشیدگی همه متغیرها در بازه

2- تا 2 قرار دارد؛ یعنی از لحاظ کجی نمودار تابع توزیع همه متغیرها نرمال و توزیع آن متقارن است. مقدار کشیدگی آن‌ها نیز در بازه 2- تا 2 است و این نشان می‌دهد توزیع متغیر کشیدگی نرمال دارد. بنابراین، با توجه به نرمال بودن داده‌ها، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد.

در این پژوهش، 8 فرضیه کلی مطرح شده است. این فرضیه‌ها با در نظر گرفتن متغیرهای بررسی شده طراحی شده است. شایان ذکر است که می‌توان به صورت جزئی به تهیه فرضیه‌های بیشتر پرداخت، اما به علت اینکه پژوهش حاضر به بررسی کلی موضوع بررسی شده می‌پردازد، به تهیه فرضیه‌های عام بسنده می‌شود. در مجموع، فرضیه‌های مورد نظر بدین صورت است:

فرضیه اول: از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، خانواده و والدین بر ترویج مطالعه نوجوانان تأثیر زیادی دارند؛

فرضیه دوم: از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، مدرسه و مربیان بر ترویج مطالعه نوجوانان تأثیر زیادی دارند؛

فرضیه سوم: از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، مسئولان و فعالان فرهنگی بر ترویج مطالعه نوجوانان تأثیر زیادی دارند؛

فرضیه چهارم: از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، طرح‌های تشویقی و مسابقه‌ها بر ترویج مطالعه نوجوانان تأثیر زیادی دارند؛

فرضیه پنجم: از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، رسانه‌ها و تبلیغات بر ترویج مطالعه نوجوانان تأثیر زیادی دارند؛

فرضیه ششم: از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، کتاب‌فروشی‌ها بر ترویج مطالعه نوجوانان تأثیر زیادی دارند؛

فرضیه هفتم: از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، کتابخانه‌ها بر

ترویج مطالعه نوجوانان تأثیر زیادی دارند؛

فرضیه هشتم: از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، نشست‌ها و کلاس‌های آموزشی بر ترویج مطالعه نوجوانان تأثیر زیادی دارند.

یافته‌های پژوهش و نتایج آزمون فرضیه‌ها

با استفاده از آزمون پارامتریک T تک‌نمونه‌ای، نتایج مندرج در جدول 2 به دست آمده است:

Archive of SID

جدول 2. نتایج حاصل از آزمون آماری

فرضیه	میانگین وزنی = 3						
	تعداد	میانگین	Sig. (2-tailed) معناداری سطح	خطای معیار	فاصله اطمینان 95 درصد یا اختلاف		
					کمینه	بیشینه	
فرضیه 1: تأثیر خانواده و والدین	52	8765,3	000,0	08402,0	48932,0	7055,0	0474,1
فرضیه 2: تأثیر مدرسه و مربیان	52	8897,3	000,0	08587,0	50072,0	7150,0	0644,1
فرضیه 3: تأثیر مسئولان و فعالان فرهنگی	52	6912,3	000,0	10715,0	62480,0	4732,0	9092,0
فرضیه 4: تأثیر طرح های تشویقی و مسابقات	52	3529,3	007,0	15300,0	89213,0	0417,0	6642,0
فرضیه 5: تأثیر رسانه ها و تبلیغات	52	6031,3	000,0	11520,0	67172,0	3686,0	8373,0
فرضیه 6: تأثیر کتاب فروشی ها	52	7118,3	000,0	11080,0	64609,0	4863,0	9372,0
فرضیه 7: تأثیر کتابخانه ها	52	6029,3	000,0	13481,0	78605,0	3287,0	8772,0
فرضیه 8: تأثیر نشست ها و کلاس های آموزشی	52	6176,3	001,0	17795,0	03762,1	2556,0	9797,0

همان طور که مشاهده می شود، در همه آزمون های فرضیه بررسی شده سطح معناداری از مقدار خطای 0,05 کوچک تر است. بنابراین، فرض صفر، مبنی بر اینکه میانگین وزنی نمره ها مساوی 3 است، تأیید نشده است و مثبت بودن حد بالا و حد پایین بدین معناست که میانگین جامعه در مورد هریک از متغیرهای بررسی شده بیشتر از مقدار آزمون است. نتیجه کلی بدین صورت قابل تبیین خواهد بود که موضوع مورد آزمون، با توجه به میانگین

مشاهده‌شده جامعه، در وضعیت بالاتر از میانگین قرار دارد. این موضوع را بدین صورت می‌توان تحلیل کرد که کلیه فرضیه‌های بررسی شده از نظر پاسخ‌دهندگان سطح معناداری دارد و همه آن‌ها بر ترویج کتاب‌خوانی در بین نوجوانان موثر است. فقط میزان تأثیر این فرضیه‌ها متفاوت است که اگر بنا بر اولویت‌بندی آن‌ها باشد، می‌توان جدول 3 را ارائه کرد.

جدول 3. اولویت تأثیر متغیرهای پژوهش از دیدگاه کتاب‌فروشان

متغیر	اولویت
مدرسه و مربیان	اولویت اول
خانواده و والدین	اولویت دوم
کتاب‌فروشی‌ها	اولویت سوم
مسئولان و فعالان فرهنگی	اولویت چهارم
نشست‌ها و کلاس‌های آموزشی	اولویت پنجم
رسانه‌ها و تبلیغات	اولویت ششم
کتابخانه‌ها	اولویت هفتم
طرح‌های تشویقی و مسابقات	اولویت هشتم

طبق آنچه در جدول 3 مشاهده می‌شود، از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، مدرسه و مربیان بیشترین تأثیر را بر مطالعه در نوجوانان دارند. خانواده، کتاب‌فروشی‌ها، مسئولان و فعالان فرهنگی، نشست‌ها و کلاس‌های آموزشی، رسانه‌ها و تبلیغات، کتابخانه‌ها و طرح‌های تشویقی و مسابقات در الویت بعدی قرار دارند.

در پرسش‌نامه پژوهش از پاسخ‌دهندگان خواسته شد چنانچه راهکاری برای ترویج مطالعه در نوجوانان در نظر دارند، ارائه کنند. آنچه در ادامه ذکر

شده تلفیقی است از راهکارهایی که نمونه بررسی شده دربارهٔ هریک از مؤلفه‌های پژوهش ارائه دادند.

براساس نظر گروه مطالعه‌شده، چنانچه نظام آموزش و پرورش کشور با برنامه‌ریزی‌های بنیادی و روان‌شناسانه به برگزاری طرح‌های ترویجی در محیط مدارس اقدام کنند، می‌توانند تأثیر درخور توجهی بر میزان مطالعه در نوجوانان داشته باشند. برگزاری زنگ کتاب‌خوانی با رویکرد تشویق‌محور در مدارس، معرفی کتاب‌های پرکشش و جذاب مناسب سنین نوجوانان از سوی معلمان، برگزاری مسابقات کتاب‌خوانی، برگزاری تورهای بازدید از کتابخانه‌ها و کتاب‌فروشی‌ها و برنامه‌هایی از این قبیل می‌توانند بسیار مؤثر باشند.

در درجهٔ دوم، خانواده‌ها و والدین تأثیر زیادی بر گرایش نوجوانان به مطالعه و کتاب‌خوانی دارند. مهم‌ترین کاری که خانواده‌ها می‌توانند برای جذب نوجوانان به کتاب‌خوانی انجام دهند، مطالعه در مقابل دیدگان آنان است و خانواده‌ها می‌توانند این رسم کهن را، که در فرهنگ ایرانیان پدر و مادر برای بچه‌ها کتاب می‌خواندند، دوباره احیا کنند. همچنین، طبق فرمایش مقام معظم رهبری، خانواده‌ها باید در سبب مصرفی زندگی خود مبلغی را برای خرید کتاب هزینه کنند تا نوجوانان به اهمیت موضوع کتاب‌خوانی پی ببرند. والدین می‌توانند با قرار دادن قفسهٔ کتاب با محتوای کتاب‌های آسان و جذاب مناسب سن نوجوانان در منزل، به گرایش آنان به کتاب‌خوانی کمک کنند. حضور خانوادگی در کتاب‌فروشی و کتابخانه‌های عمومی نیز از نقاط مغفول‌ماندهٔ خانواده‌هاست که تأثیرات فراوانی در اشتیاق به مطالعه و کتاب‌دوستی نوجوانان ایجاد می‌کند.

اولویت سوم، براساس اهمیت، کتاب‌فروشی‌ها هستند. کتاب‌فروش می‌تواند با برخورد مناسب، خود را تا سطح نوجوان پایین بیاورد و هم‌زبان

وی شود و با گپ و گفت‌وگوی دوستانه و جلب نظر مخاطب نوجوان، وی را به مطالعه مشتاق کند. کتاب‌فروشی‌ها با مهارت‌های ارتباطی مؤثر می‌توانند مخاطب نوجوان را جذب کنند و به سیر مطالعاتی وی جهت دهند. کتاب‌فروشی‌ها می‌توانند با داشتن ویتترین جذاب و جلب توجه کننده، با اجرای طرح‌های تخفیفی و معرفی کتاب‌های مناسب سنین نوجوانان تأثیرگذار باشند. از دیگر برنامه‌هایی که کتاب‌فروشی‌ها می‌توانند اجرا کنند نشست‌های کتاب‌خوانی و معرفی کتاب است که بین گروه نوجوانان برگزار می‌شود. همچنین، حضور گروهی نوجوانان در محیط کتاب‌فروشی و الگوبرداری از دوستان کتاب‌خوان می‌تواند در اشتیاق به مطالعه مؤثر باشد. با این کار، میل به کتاب‌خوانی در بین نوجوانان تحریک و این‌گرایش در وجود آنان تقویت می‌شود.

تأثیر مسئولان و فعالان فرهنگی بر ترویج مطالعه و کتاب‌خوانی در نوجوانان در اولویت چهارم قرار گرفته است. مسئولان و فعالان فرهنگی چنانچه به‌عنوان الگو در جامعه عمل کنند، نه تنها بر نوجوانان، بلکه بر همه اقشار تأثیر خواهند گذاشت. این افراد چنانچه اهل مطالعه باشند و معرفی کتاب را در رویه کار خود قرار دهند، می‌توانند بر رفتارها و عملکرد یک جامعه مؤثر باشند. مبلغان، روحانیان مساجد و ائمه جمعه نیز می‌توانند در این امر ایفای نقش کنند. این مهم تا آنجا اهمیت دارد که معرفی کتاب از سوی افراد شاخص جامعه تأثیرات فراوان در مخاطب ایجاد می‌کند. برای نمونه می‌توان به معرفی و تحسین و تقریظ‌های رهبر انقلاب اشاره کرد که بعضاً تا ماه‌ها تأثیرات آن در مخاطبان وجود دارد.

آنچه به‌منزله اولویت پنجم از آن می‌توان سخن گفت، نشست‌ها و کلاس‌های آموزشی حوزه کتاب است. نشست‌ها و کلاس‌های آموزشی از قبیل نشست معرفی کتاب، نقد کتاب، رونمایی کتاب، جشن امضای کتاب،

کلاس‌های تندخوانی و خلاصه‌نویسی و غیره می‌تواند در نوجوان میل و رغبت به مطالعه ایجاد کند.

رسانه‌ها و تبلیغات در اولویت ششم قرار دارند. در اهمیت رسانه و تبلیغات می‌توان به تأثیری که به‌تازگی برنامه *خندوانه* بر خانواده‌ها گذاشته است اشاره کرد. با معرفی کتاب‌هایی که در این برنامه تلویزیونی انجام می‌شود، تقریباً کتاب راه خود را در اکثر خانواده‌ها باز کرده است.

از دیدگاه کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، کتابخانه‌ها در هفتمین اولویت تأثیر بر ترویج کتاب‌خوانی قرار دارند. کتابخانه‌ها با تهیه بخش‌های تخصصی نوجوانان و برگزاری برنامه‌ها و نشست‌های تخصصی ویژه نوجوانان می‌توانند تأثیرگذار باشند. اکثر نوجوانان به کتابی که از سوی کتابداران به آن‌ها پیشنهاد می‌شود اعتماد می‌کنند. در نتیجه، کتابداران علاوه بر اینکه در جهت ترویج مطالعه مؤثرند، می‌توانند در جهت مطالعه مفید هم مؤثر باشند و به مطالعه نوجوانان جهت دهند.

اولویت هشتم طرح‌های تشویقی و مسابقه‌هاست. از آنجا که انسان در هر سنی به تشویق و ترغیب نیاز دارد، طرح‌های تشویقی در گسترش مطالعه بین نوجوانان مؤثر است. کتاب هدیه دادن، برگزاری مسابقه‌های کتاب‌خوانی و غیره می‌تواند در این امر مؤثر باشد.

نتیجه‌گیری

یکی از راه‌های ارتقای فرهنگ هر جامعه‌ای مطالعه و کتاب‌خوانی است. اگر جامعه‌ای با مطالعه و کتاب‌خوانی مانوس شود، معضلات اجتماعی پیش روی سایر جوامع را نخواهد داشت. براساس آمار منتشرشده از سوی مراکز مختلف، مطالعه و کتاب‌خوانی در کشورمان وضعیت مطلوبی ندارد و همچنین در این زمینه در سال‌های اخیر اقدامات جدی صورت نگرفته است. براساس آنچه در این پژوهش ذکر شد، عوامل مختلفی در ترویج کتاب‌خوانی

بین نوجوانان مؤثرند. خانواده، مدرسه، کتابخانه‌ها، کتاب‌فروشی‌ها، مسئولان و غیره همه می‌توانند در کتاب‌خوان کردن جامعه مؤثر باشند. اما جایگاه هریک از این مؤلفه‌ها از نظر تأثیری که بر میزان مطالعه می‌گذارند متفاوت است. مدرسه، به‌منزله نخستین مکانی که فرد در آن تحت آموزش رسمی قرار می‌گیرد، مهم‌ترین نقش را دارد. در مدارس، به علت وجود رقابت بین دانش‌آموزان و نیز حس اطاعت‌پذیری از مربیان، به‌خوبی می‌توان برای ترویج فرهنگ مطالعه بین نوجوانان اقدام کرد. والدین نیز تأثیر بسزایی در این زمینه دارند. والدین چون در دوره رشد به‌عنوان الگوی کودکان و نوجوانان هستند، زمینه‌های درونی‌سازی مطالعه و کتاب‌خوانی در فرزندان را با رفتار و عملکرد خود شکل می‌دهند. همچنین، مؤلفه‌هایی مثل کتاب‌فروشی‌ها و کتابخانه‌ها نیز از دیدگاه جامعه پژوهش شده بر ترویج مطالعه و کتاب‌خوانی مؤثرند، زیرا در این مکان‌ها نوجوانان به‌طور مستقیم با عنصر کتاب در ارتباط‌اند و چنانچه کتاب‌فروشان و کتابداران به‌سلاح مهارت‌های ارتباط مؤثر با نوجوانان مجهز شوند، بی‌تردید در جذب مخاطب نوجوان موفق خواهند بود. از نظر کتاب‌فروشان جبهه فرهنگی انقلاب، رسانه‌ها و مسئولان فرهنگی نیز، با توجه به جایگاه خود در امر تبلیغ و اطلاع‌رسانی، در تحقق این مهم سهیم‌اند. با توجه به تحقیق انجام‌شده، می‌توان گفت برای محقق شدن امر کتاب‌خوانی همه در جایگاه خود مسئول‌اند و هرکس می‌تواند با فعالیت‌های نه‌چندان بزرگ مؤثر واقع شود.

پیشنهاد‌های پژوهشگر با توجه به نتایج به‌دست‌آمده

مربیان مدارس و والدین اگر از نقش کلیدی و مهمی که در انجام این مهم دارند مطلع شوند، تأثیر بسزایی بر مطالعه نوجوانان خواهند داشت. مربیان با تغییر نگرش در شیوه تدریس و ایجاد انگیزه در نوجوانان، با معرفی کتاب در کلاس و برگزاری تورهای علمی می‌توانند تا حدودی در این زمینه قدم

بردارند. خانواده‌ها نیز می‌توانند با رفتار خود در منزل، با مطالعه جلوی دیدگان نوجوانان و قرار دادن ساعتی برای مطالعه نقش خود را ایفا کنند و اهمیت این امر را به فرزندان خود یادآور شوند. چنانچه بخواهیم در آینده جامعه‌ای اهل مطالعه داشته باشیم، مسئولان باید قبل از هر چیز روی این دو عنصر سرمایه‌گذاری کنند، زیرا این دو عنصر از تأثیرگذارترین مؤلفه‌ها، چه در امر کتاب‌خوانی و چه در همه زمینه‌های تربیتی، هستند. متولیان با شناخت جامعه‌ی امروزی و با برنامه‌ریزی‌های مناسب می‌توانند از هم‌اکنون جامعه‌ی آینده را بسازند. همچنین، با توجه به اهمیت دو قشر کتابدار و کتاب‌فروش در ترویج کتاب‌خوانی، برگزاری کلاس‌هایی برای ارتقای مهارت ارتباط مؤثر در این دو قشر نباید از سوی سازمان‌های مرتبط نادیده گرفته شود. رسانه‌ها نیز، به نوبه‌ی خود، می‌توانند با بازنگری در روند فعالیت‌هایشان، اقدامات ترویج‌دهنده‌ی مطالعه و کتاب‌خوانی را بیش از پیش توسعه دهند و از این طریق به داشتن جامعه‌ای با افراد کتاب‌خوان کمک کنند.

کتاب‌نامه

- اسماعیل‌زاده، محمد (1390). «راهبردهای تحقق فرهنگ کتاب‌خوانی در سطح جامعه»، فصل‌نامه کتاب مهر، 1(2): 110 - 124.
- بحرانی، محمود (1379). «بررسی عوامل مؤثر بر میزان کتاب‌خوانی و مطالعه آزاد دانش‌آموزان متوسطه در استان فارس»، علوم تربیتی و روان‌شناسی، 7 (3 و 4): 85 - 102.
- تقی‌پناهی، فاطمه؛ دیانی، محمدحسین (1387). «بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه‌های مطالعه در دانش‌آموزان ابتدایی و راهنمایی»، فصل‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، 11(3): 29 - 56.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (1386). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: آگاه.
- سیف، علی‌اکبر (1382). روش‌های اندازه‌گیری و ارزیابی آموزشی، تهران: دوران.
- شرفی، محمدرضا (1380). دنیای نوجوانان، تهران: وزارت آموزش و پرورش، مؤسسه فرهنگی منادی تربیت.
- عصاره، فریده؛ گلچوبی، تقی (1385). «شناسایی و معرفی عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران»، مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی، 3(4): 103 - 126.
- غیاثوند، احمد (۱۳۹۰). «درآمدی جامعه‌شناختی بر پدیده و گفتمان کتاب در ایران معاصر»، فصل‌نامه کتاب مهر، 1(2): ۷۰ - ۹۱.
- کاربخش راوری، ماشاءالله (1378). چگونه کودکان و نوجوانان را به مطالعه علاقه‌مند کنیم، تهران: مدرسه.

Numkwn, S.N (1994). "Reading habits and library development", *Library Focus*, 12 (1-2): 141-81.

Ogunrombi, S. A. and Adio, Gboyega (1995). "Factors affecting

the reading habits of secondary school students", *Library Reviews*, 4: 50-57.⁹

---

1. information explosion

2. مجموعه‌ای از کتاب‌فروشی‌ها که با هدف پرکردن خلأ توزیع آثار مکتوب و غیر مکتوب جبهه

فرهنگی انقلاب، ذیل این نام تشکیل شده است و بیش از یک دهه از تشکیل آن‌ها می‌گذرد.

3. Motivations of Reading Questionnaire

4. Ogun Romb

5. Adios

6. Numkwen

7. Cronbach's Alpha

8. Statistical Package for the Social Science

9

Archive of SID